

Η «άλλη» γλώσσα...

Η γλώσσα της αισθητικής ως αντίδοτο

Πάσης φύσεως πειραματισμοί, που βαφτίζονται άκριτα και άνευ ετέρου νεωτερισμοί λαμβάνουν χώρα και επιτρέπονται ατιμωρητί στην εποχή μας. Στην πραγματικότητα πρόκειται για την κυριαρχία του «τυχαίου», του «ό,τι βγει» και του «ό,τι κάτσει», που δεν είναι τίποτε άλλο παρά τα εχέγγυα της κυριαρχίας του πιο αντιδραστικού πνεύματος: αυτού που αντιστρατεύεται εν τοις πράγμασι τη νεωτερικότητα. Η ζαριά γίνεται έτσι και αιτία και κριτής των πάντων.

Ας πάρουμε ένα παράδειγμα χαρακτηριστικότατο, που μας ενδιαφέρει πολύ. Στην εποχή μας –και παρ’ όλη την εισβολή του λεγόμενου ηλεκτρονικού βιβλίου στην εκδοτική αγορά– εκδίδονται εκατομμύρια τίτλοι έγχαρτων βιβλίων κατ’ έτος. Αλήθεια, πόσα από αυτά είναι (και από πλευράς ουσίας και ως αντικείμενα) σκουπίδια; Πόσα από αυτά εκδίδονται με τη λογική απλώς (που κάθε άλλο παρά λογική είναι) «να διαβάζονται»;

Ομολογώ, όμως, ότι δεν έχει νόημα να γίνεται λόγος για τα βιβλία που κατ’ ουσίαν δεν είναι βιβλία, αλλά κακοκολλημένα χαρτιά με γράμματα επάνω τους, απλώς «για να διαβάζονται κάπως». Γιατί, εάν μιλάμε γι’ αυτά, τότε είναι που γινόμαστε τελείως γραφικοί. Σκοπός μου είναι να μιλήσουμε για τα βιβλία εκείνα που σου παρέχουν την εντύπωση του «κανονικού» βιβλίου, ενώ καθόλου κανονικά δεν είναι – ή, από μian άλλη σκοπιά κοιταγμένα, είναι τόσο «κανονικά», που καταντούν «μη ανθρώπινα».

Οι παλιοί μάστορες-τυπογράφοι έβγαζαν τα βιβλία μέσα από τον κόπο και το μυαλό των χεριών τους. Το ότι ήσαν χειροτέχνες σημαίνει ότι τα χέρια τους όριζαν την τέχνη τους όχι μόνο ως προς το τελικό αποτέλεσμα, αλλά και ως προς όλη την ενδιάμεση διαδικασία. Για να πετύχουν ακολουθούσαν νόμους που με δεξιότητα εφάρμοζαν, και επιτελούσαν έργο εξ αρχής στοχευμένο: ήξεραν, με άλλα λόγια, τι ήθελαν να παραγάγουν. Η δεξιοτήτά τους τούς οδηγούσε στο σκοπούμενο αποτέλεσμα. Παρακολουθούσαν με άγρυπνο μάτι και νου τα τεκταινόμενα και έλεγχαν την όλη διαδικασία.

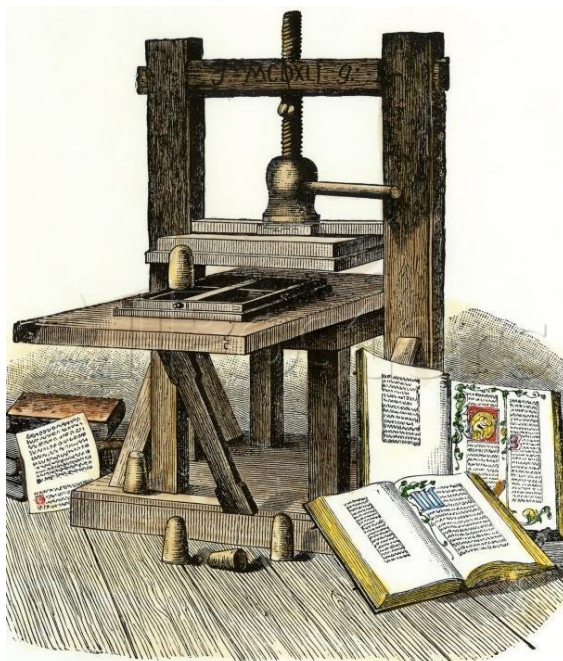
Λυδία λίθος στην τυπογραφία ήταν πάντοτε η αισθητική. Αυτή υπαγόρευε τις χρυσές τομές. Το αισθητικό στοιχείο δεν κάνει το βιβλίο μόνο «αντικείμενο» (όπως εσφαλμένα νομίζουν πολλοί), που το συλλέγεις και το φυλάσσεις σε ντουλάπια και βιβλιοθήκες, επειδή είναι –λέει– «ωραίο». Πρωτίστως το κάνει αναγνώσιμο: το κάνει, με άλλα λόγια, να είναι αυτό, για το οποίο προορίζεται: να διαβάζεται. Να έχει τις κατάλληλες γραμματοσειρές, να διαθέτει περιθώρια και διάστιχα που επιτρέπουν την αναγνωστική ανάσα, να κοσμεύεται προσηκόντως... Αν δεν τα έχει αυτά και τα παρόμοια, δεν διαβάζεται!

Υποτίθεται ότι στις μέρες μας, όπου η κυριαρχία των Η/Υ έχει διαπιστωθεί και στις εκδόσεις, το αισθητικό μέρος δεν συνιστά πρόβλημα, καθώς ο ηλεκτρονικός στοιχειοθέτης επεμβαίνει και λειαιώνει με απίστευτη ακρίβεια κάθε παρουσιαζόμενη ανωμαλία. Είναι όμως, αυτό, το ζητούμενο; Και κάτι άλλο ακόμα: είναι τούτη η ακρίβεια «ωραίο πράγμα»;

Η τυπογραφία είναι τέχνη – σαν τη ζωγραφική, την αρχιτεκτονική και τη μουσική. Ο τυπογράφος ποιεί με τα χέρια του αυτό που του υποβάλλει ο νους του ως προς την παραγωγή του βιβλίου. Ο δε νους του λειτουργεί, εν προκειμένω, σε αगाστή συνεργασία με τα μάτια του. Ο τυπογράφος, που δεν βλέπει τι βγαίνει κάθε φορά από

τα χέρια του, είναι μόνο κατ' όνομα τυπογράφος. Αν δεν παλέψει με το «φαινέσθαι» πάνω στο εξώφυλλο ή στη σελίδα, δεν θα καταλήξει ποτέ σε παραγωγή βιβλίου· θα μένει πάντα κολλημένος στα βιβλιοειδή: σε ό,τι μοιάζει με το είδος βιβλίο.

Ο χειροτέχνης τυπογράφος που προσεγγίζει το βιβλίο με καλλιτεχνικό δέος οφείλει να είναι σεμνός απέναντι στους νόμους της αισθητικής σε όλα τα στάδια της παραγωγής του εντύπου αυτού αγαθού. Η παραβίαση της αισθητικής συνιστά ύβρη – και η ύβρις, ως γνωστόν, τιμωρείται.

Ο τυπογράφος που θα αφήσει στον Η/Υ τον σχεδιασμό και την υλοποίηση του βιβλίου διαπράττει ασέβεια που ξεκινάει από την άγνοιά του περί τα πράγματα και που τον οδηγεί στο θράσος και στην υπεροψία. Ο αγνοών είναι και αμαθής, διότι η θρασεία υπεροψία του τον σπρώχνει στο να εχθρεύεται τη μάθηση. Είναι γνωστό ότι δεν υπάρχουν παρθενογενέσεις στην τέχνη: το τέχνημα, το έργο τέχνης, έχει οπωσδήποτε προγόνους.

Στην τέχνη εν γένει, άρα και στην τυπογραφία, πρέπει να κρατηθεί το ήθος των παλιών μαστόρων, το ήθος των σκαπανέων της τέχνης αυτής. Κι επειδή και η λέξη αυτή –το ήθος– έχει αριστοτέλειες πολιτιστικές ρίζες, σημειώνω ότι «ήθος» είναι ο «τρόπος». Με άλλα λόγια, αν δεν επεμβεί και δεν αποφασίσει το χέρι, τέχνη δεν παράγεται. Ο Η/Υ μπορεί να συντομεύσει χρονικώς τις διαδικασίες, όμως δεν μπορεί παρά να κάνει μόνο γεωμετρικές επιλογές, κάτι πού οι πάντες γνωρίζουν ότι ελάχιστη σχέση έχει με την τέχνη. Γι' αυτό και επιβάλλεται να συνεργαστεί το μάτι με το χέρι του τεχνίτη τυπογράφου και να βελτιώσει επί το αισθητικότερον τις επιλογές του ηλεκτρονικού εργάτη.

Είναι υπέροχη ενασχόληση η ανάγνωση – είναι ηδονή, όπως μας λέει ο Ρολάν Μπαρτ και άλλοι που ξέρουν να διαβάζουν και να γράφουν για να διαβάζουμε εμείς. Πόσο μεγαλύτερη είναι, όμως, η ηδονή, όταν το προσφερόμενο προς ανάγνωση βιβλίο είναι και αισθητικώς άρτιο; Υπάρχει, άραγε, κανείς που να αμφιβάλλει γι' αυτό;

Γιάννης Μαμάης

Καλοκαίρι 2019

